

TABOES



14 februari



Inleiding

Sommige dingen mag je doen of je mag er over praten. Bij andere dingen mag dat juist niet. Daar rust een taboe op. Men zegt ook wel dat het taboes zijn. Taboes komen voort uit een godsdienst of een visie op de ordening van de wereld, uit een algemeen besef van wat fatsoenlijk is of niet of is een zaak die sterke emoties oproept, vooral angst, verdriet of afkeer. Net als wetten en regels verschillen taboes van land tot land en van cultuur tot cultuur. Ook zijn taboes niet onveranderlijk. Taboes worden doorbroken en verdwijnen en er komen andere taboes bij. Dat laten we in deze lesbrief zien. De lesbrief maakt deel uit van de reeks 'Grenzen verleggen'. Het woord taboe is afkomstig uit een taal die op de Tonga-eilanden wordt gesproken. De Engelse ontdekkingsreiziger James Cook heeft dat woord opgetekend toen hij de eilanden bezocht. Daarna is het woord in het Engels en in andere talen doorgedrongen. Daarom is deze lesbrief gekoppeld aan 14 februari, de sterfdag van Cook.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs (10-12 jaar)

Doelstellingen

- Leerlingen kunnen uitleggen wat een taboe is en aan de hand van eigen ervaringen vertellen waarom bepaalde dingen taboe zijn;
- Leerlingen kunnen vertellen waar het woord taboe oorspronkelijk vandaan komt;
- Leerlingen zijn zich ervan bewust geworden dat wat taboe is in de ene cultuur, dat niet hoeft te zijn in een andere en omgekeerd;
- Leerlingen zijn zich ervan bewust geworden dat er taboes verdwijnen en dat er andere taboes komen.

Vakken en kerndoelen*Nederlandse taal*

Domein A, mondelinge taalvaardigheid

2 De leerlingen kunnen

- de inhoud en bedoeling van wat er tegen hen gezegd wordt, begrijpen;
- vragen stellen om informatie te verzamelen over een door henzelf gekozen onderwerp;
- verslag uitbrengen;
- iets uitleggen;
- hun ervaringen, mening, waardering of afkeuring op persoonlijke wijze weergeven;
- deelnemen aan een formeel gesprek.

Domein C, schrijfvaardigheid

8 De leerlingen kunnen

- teksten schrijven, waarin zij hun eigen ervaringen, mening, waardering of afkeuring duidelijk weergeven;
- schrijven toepassen als middel om gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen voor henzelf te ordenen.

Aardrijkskunde

Domein B, ruimtelijke inrichting

8 De leerlingen kunnen beschrijven in welke opzichten dagelijks leven in Nederland (bijvoorbeeld wonen, werken, verkeer, bestuur, levensbeschouwing) overeenkomt met, of verschilt van dagelijks leven in landen gelegen in:

- Noord-Amerika/ Australië/ Nieuw-Zeeland;
- Midden- en Zuid-Amerika;
- Azië;
- Afrika, ten zuiden van de Sahara;
- de Arabische wereld, waaronder Noord-Afrika.

Geschiedenis

Domein D, historisch besef

12 Leerlingen kunnen historische bronnen raadplegen. Bij deze bronnen gaat het in elk geval om:

- verhalen van 'mensen die het meegemaakt hebben';
- verblijfselen uit de eigen omgeving, foto's, stambomen, historische kaarten;
- teksten en illustraties, wandplaten, jeugdliteratuur en audiovisuele middelen.

Samenleving

16 De leerlingen kunnen enkele aspecten van groepen in onze samenleving beschrijven waaronder in elk geval:

- kenmerken van leefeenheden, overeenkomsten en verschillen;
- enkele vormen van groepsgedrag en factoren die daarvoor bepalend zijn;
- overeenkomsten en verschillen tussen etnische groepen;
- discriminatie en tolerantie;
- emancipatie.

WW

werkbladen



Taboe of niet



- 1a. Kun je iets noemen waar je niet over mag praten, lezen en niet naar mag kijken?
- 1b. Weet je ook waarom je dat niet mag?
- 2a. Is er iets dat je niet mag doen?
- 2b. Weet je ook waarom je dat niet mag doen?



Onderwerpen waar je niet zomaar over mag praten, worden ook wel 'taboe' genoemd. Ook dingen die je niet zomaar mag gebruiken of doen worden 'taboe' genoemd. Men zegt ook wel dat ze 'in de taboesfeer liggen' of dat er 'een taboe op rust'.



3. Welke soorten taboes zijn er?
4. Geef je eigen definitie van een taboe.



Om te vermijden

Tasman en Cook

Het woord 'taboe' is géén Nederlands woord. Het komt uit een taal die door bewoners van de eilandengroep Tonga wordt gesproken.

In 1616 ontdekten de zeevaarders Schouten en Lemaire enkele eilanden in het noordelijke deel van Tonga. In 1643 ontdekt Abel Tasman (1603-1659) drie eilanden in het zuiden ervan. De bemanning van Tasman's expeditie maakt contact met de bewoners van de eilanden en drijft handel met hen.

In 1773 komt de Engelse ontdekkingsreiziger James Cook (1728-1779) in Tonga aan. Vier jaar later komt hij daar weer langs. Hij maakt kennis met de bewoners van Tonga en hun manier van leven.



James Cook



De bewoners van Tonga zijn Polynesiërs. Dit volk woont niet alleen in Tonga, maar ook op andere eilanden en eilandengroepen in de Stille Oceaan. Toen Cook Tonga bezocht, bestond het gebied van de Polynesiërs uit vorstendommen. De vorst had alles te vertellen. Iedereen moest hem altijd gehoorzamen. Er waren vorsten, maar ook vorstinnen. Ze geloofden dat ze van goddelijke afstamming zijn. Verder had een vorstendom vier standen: edelen, priesters, een middenklasse en gewone burgers. In Tonga regeert nog steeds een vorst (koning). De andere vorstendommen zijn verdwenen.



1. Zoek Tonga op in een atlas.
2. Ken je een vorst die gelooft dat hij van goddelijke afstamming is?

Koning Taufa'ahau Tupoa van Tonga

Tapu en mana

Tijdens zijn tweede bezoek aan Tonga leerde Cook het woord tapu (= heilig) kennen. In zijn scheepsjournaal schreef hij: '[Het woord tapu] is een ruim begrip, maar in het algemeen betekent het iets dat verboden is... Een ding is taboe, zeggen [de bewoners van Tonga], als je het niet mag eten of gebruiken'.

Ook personen en plekken konden taboe zijn. De bewoners van Tonga gebruikten het woord in zinnen als: 'Dit is een taboe ding, dus mag je het niet opeten' of 'Raak taboe mensen niet aan'. Het Polynesische woord tapu kwam in de Engelse taal terecht (taboo) en daarna in de Nederlandse taal (taboe).

Wanneer was een persoon, plek of ding taboe? Dat hing af van hoeveel *mana* het had. Mana was een bovennatuurlijke kracht. De goden en alle mensen, plekken en dingen hadden mana.



Gewone burgers van Tonga met een lage mana

De meeste mana hadden de goden. Van de mensen had de vorst de meeste mana. Daarna kwamen de priesters en edelen, de middenklasse en ten slotte de gewone burgers.

Als je iemand aanraakte of aankeek die meer mana had dan jijzelf, was dat gevaarlijk. Het was zelfs al gevaarlijk als je in de buurt van de vorst kwam. Gevaarlijk was het ook om dingen te eten of te gebruiken of plekken te bezoeken die meer mana hadden dan jijzelf. Die waren dan taboe voor jou.



3a. In de twee zinnen in de tekst met 'taboe' erin is 'taboe' een

naamwoord.

3b. In het Nederlands gebruiken we het woord 'taboe' als een

naamwoord.

4. Wat betekende het woord taboe bij de Polynesiërs? Betekent het woord hetzelfde in het Nederlands (zie ook opdracht 4 van werkblad 2)?

Tapu zie je terug in veel Europese talen:

- Taboo Engels
- Taboe Nederlands
- Tabu Duits en Portugees
- Tabú Spaans
- Tabù Italiaans
- Tabou Frans

Taboes zijn niet van overal

Wat in het ene land taboe is, hoeft dat in een ander land niet te zijn. Twee voorbeelden:



Pangolins (Afrikaans schubdier) zijn géén zoogdieren en géén vissen maar van allebei een beetje. Ze lopen op vier poten (zoals een zoogdier), hebben schubben (zoals een vis) en zogen hun jongen. Ze leven in een groot deel van Afrika, van Soedan en Tsjaad tot het noorden van Zuid-Afrika. Ze voeden zich met mieren en termieten. Deze dieren zijn eetbaar en worden gejaagd om hun vlees. In Kongo woont een stam, de Lele. Leden van deze stam eten geen pangolins. Volgens hun godsdienst mogen ze dat niet doen omdat niet te zeggen valt of het zoogdieren zijn of iets anders.

Op 20 november 2004 komt minister Verdonk van Vreemdelingenzaken en Integratie naar Soesterberg. Ze wil daar praten met enkele imams (moslim-priesters) die uit Marokko en andere islamitische landen zijn verhuisd om in Nederland te werken. Als ze de imams begroet, weigert één van hen haar een hand te geven. Verdonk wordt boos en zegt: "Maar ik ben toch uw gelijke." Ze denkt dat de imam haar geen hand wil geven omdat ze een vrouw is en geen man zoals de imam. De imam antwoordt:



(foto van tv genomen)

"Met alle respect, maar van mijn geloof mag ik vrouwen geen hand geven." Ook andere politici zijn boos op de imam. Ze vinden dat hij onfatsoenlijk is geweest tegenover de minister.



1. Welke taboes kun je in deze tekst vinden? Waar voor soort taboe zijn dat? Voor wie gelden deze taboes en waarom?
- 2a. Ken je een ander iets dat in Nederland géén taboe is en in een ander land juist wel?
- 2b. Zou dat in Nederland een taboe moeten worden of niet? Leg uit waarom.

Taboes zijn niet voor altijd

1. Vlees en vis

In de Refter, een restaurant voor studenten in Nijmegen, kun je iedere vrijdag vis eten. De Refter hoort bij de universiteit in deze stad. Eerst heette de universiteit Katholieke Universiteit Nijmegen. In 2004 werd hij omgedoopt tot Radboud Universiteit.

Niet alleen studenten komen daar eten, maar ook mensen die een baan hebben bij de universiteit en mensen die in de buurt wonen. Sommigen van hen herinneren zich nog dat



rooms-katholieken vroeger op vrijdag geen vlees maar vis aten. Ze mochten van de kerk op vrijdag geen vlees eten want de vrijdag is de dag van rouw omdat Jezus Christus op een vrijdag is gekruisigd en gestorven. In de jaren '60 en '70 trokken steeds meer rooms-katholieken zich niets meer van dit gebod aan. Nu is er nauwelijks iemand te vinden die zich aan dit gebod houdt. De vis op vrijdag in de Refter is een overblijfsel uit de tijd waarin rooms-katholieken dat nog wel deden.

2. Uit de kleren op TV



Bloom opnieuw naakt in het programma verscheen, ditmaal niet achter een sluier. Ze werd de eerste vrouw die helemaal naakt op de Nederlandse TV te zien was. Sindsdien zijn er vaker naakte vrouwen te zien geweest op TV. Daar wordt nu geen ophef meer over gemaakt.

In 1967 begon de VPRO met Hoepla, een programma voor jongeren. Tijdens de eerste uitzending was een naakte vrouw in beeld die Phil Bloom heette. Hoewel ze achter een sluier stond, spraken veel mensen er schande van en vonden ze dat de VPRO te ver was gegaan. Journalisten riepen de VPRO op het programma niet meer uit te zenden. Toch besloot de omroep ermee door te gaan. Enkele weken later ontstond er nog meer opschudding toen

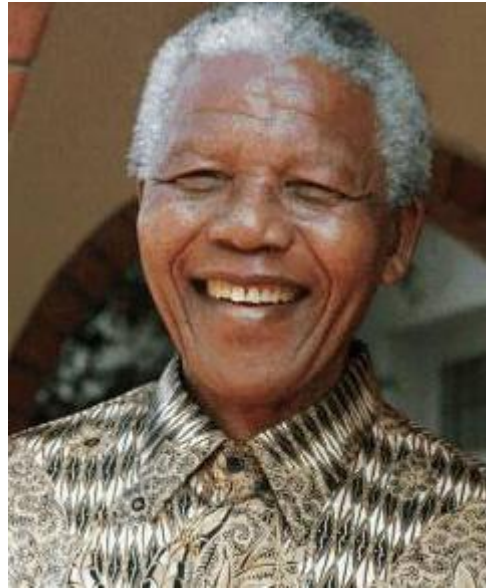
3. Aids

In Zuid-Afrika komt de ziekte aids niet voor. President Mbeki heeft gezegd dat hij niemand kende die met hiv besmet is (hiv is het virus dat aids veroorzaakt). Wel overlijden er elk jaar duizenden mensen aan een longontsteking of aan maag- of darminfecties, toevalligerwijs ook enkele van de symptomen van aids.

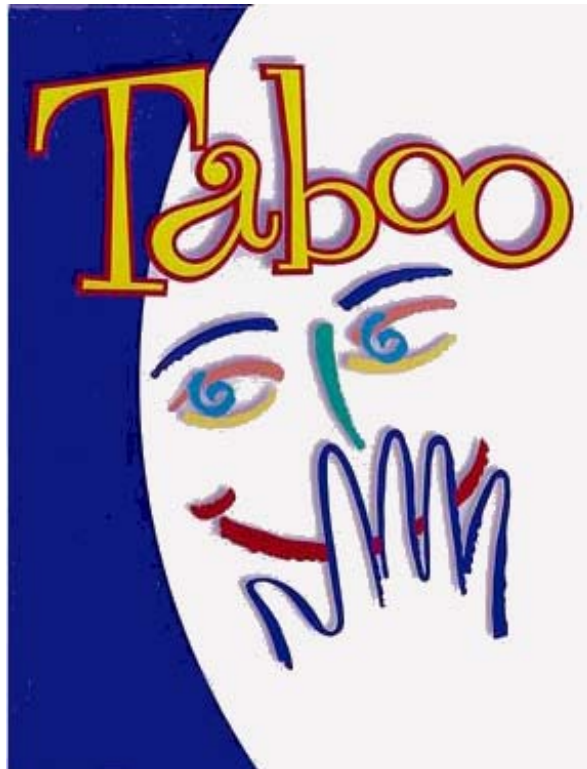
Toevalligerwijs? Praten over aids is in Zuid-Afrika een groot taboe. Wie toegeeft dat hij of zij aids heeft, stelt zich bloot aan hoon en wordt overal buitengesloten.

Ex-president Nelson Mandela, de voorganger van Mbeki, heeft dit taboe doorbroken met een persconferentie. Daarop maakte hij bekend dat zijn zoon Makgatho aan de ziekte aids is overleden.

“We moeten de doodsoorzaak van onze geliefde families niet verhullen. Dat is de reden waarom ik u vandaag bijeen heb geroepen om te vertellen dat mijn zoon aan aids is overleden”, zei Mandela, zichtbaar vermoeid en aangeslagen. Hij pleitte voor meer openheid over de ziekte, die inmiddels meer dan vijf miljoen Zuid-Afrikanen heeft besmet. “Het is de enige manier waarop dit een gewone ziekte zal worden, net zoals tuberculose en kanker.”



1. Welke taboes vind je in de drie teksten hierboven terug? Wat voor soort taboes zijn dat? Voor wie gelden ze en waarom?
2. Opstel.
Vraag je ouders, grootouders of andere oudere familieleden of ze vroeger een taboe in Nederland hebben gekend dat nu is verdwenen. Vraag hen ook voor wie het taboe gold en wat voor soort taboe het was (zie opdracht 3 van werkblad 2). Schrijf dat op. Vertel ook...
 - a) of je het ermee eens bent dat het taboe is verdwenen of juist oneens
 - b) waarom je er zo over denkt.



Taboe of niet

Dit werkblad helpt leerlingen duidelijk maken wat een taboe eigenlijk is. Aan de hand van eigen ervaringen kunnen ze nagaan welke zaken taboe zijn, d.w.z. niet of moeilijk bespreekbaar zijn of niet gedaan mogen worden.



1 en 2. Individueel te maken.

Gespreksonderwerpen en dingen om te doen kunnen taboe zijn:

- omwille van een godsdienst of visie op de wereldorde;
- omwille van fatsoen;
- omdat het onderwerp of de handeling sterke angst, verdriet of afkeer oproept.

Als iedereen klaar is, vraagt u leerlingen wat ze hebben opgeschreven en dat schrijft u op het schoolbord of een vel papier. Schrijf de antwoorden in drie kolommen op, één voor elke reden waarom iets taboe kan zijn maar zonder daar een omschrijving boven te zetten.

Bij 1 zullen enkele onderwerpen vaak worden genoemd omdat ze 'eng' zijn, bepaalde aandoeningen als kanker bijvoorbeeld en zelfdoding. Ook zal blijken dat ze aan bepaalde onderwerpen als seksualiteit nog niet mogen komen omdat ze 'daar nog te jong voor zijn' (hoewel ze dat vaak in de omgang met andere mensen en via internet en andere media tóch kunnen). Ten slotte zijn er onderwerpen die emotioneel gevoelig kunnen liggen, bijvoorbeeld relatieproblemen tussen ouders of verzorgers van een kind en huiselijk geweld (al zijn er wel schrijvers van jeugdboeken die juist deze onderwerpen bij de kop nemen in hun verhalen).

Bij 2 zullen vaak worden genoemd: vloeken, mensen uitschelden, 'vieze' woorden gebruiken, niet netjes gekleed en verzorgd zijn en wildplassen.

3. U vraagt de klas wat alle antwoorden die in dezelfde kolom staan, met elkaar gemeen hebben. Dat levert een onderscheid in drie soorten taboes op.
4. Het Van Dale groot woordenboek der Nederlandse taal geeft twee definities van 'taboe':
 - a) Taboe is afgeleid van tapu (= Polynesisch woord voor 'heilig'). Niet aangeraakt mogende worden, onschendbaar, waarover volgens de sociale conventie niet gesproken mag worden, wat niet algemeen gebruikt mag worden.
 - b) Voorschrift, door de sociale conventie bepaald verbod dat aangeeft wat taboe is volgens de eerste betekenis. Datgene wat volgens de eerste betekenis taboe is.

Om te vermijden

Leerlingen zien waar het woord taboe oorspronkelijk vandaan komt, namelijk uit de Polynesische cultuur en welke betekenis die oorspronkelijk had.



1. Tonga ligt in de Stille Oceaan ten noordoosten van Nieuw-Zeeland en zuidoostelijk van Fiji.

2. Keizer Akihito van Japan is het bekendste voorbeeld. Hij en andere leden van het Japanse keizerlijk huis zouden afstammen van de zonnegodin Amaterasu. Koning Mohammed VI van Marokko en zijn voorgangers uit de Alawieten-dynastie geloven dat ze verre nazaten zijn van de profeet Mohammed, de stichter van de islam.

3. a) Bijvoeglijk naamwoord. b) Zelfstandig naamwoord (zo wordt het woord ook in het Engels gebruikt sinds het in deze taal is opgenomen).
4. De betekenis van het Polynesische woord taboe komt overeen met de eerste definitie van het woord in het Van Dale groot woordenboek der Nederlandse taal. In die betekenis is 'verboden' een tamelijk correcte vertaling. Bij de Polynesiërs komen taboes voort uit hun geloofsovertuiging. In Nederland zijn er twee betekenissen bijgekomen, zie opdracht 3 van werkblad 2.

Taboes zijn niet van overal

Op dit werkblad zien leerlingen aan de hand van voorbeelden dat wat in de ene cultuur taboe is volgens de nu gangbare definitie, dat niet hoeft te zijn in een andere.



1. Het eten van tapolins is taboe bij de Lele-stam in Kongo. Het dier is niet onder te brengen bij een bepaalde groep soorten zoals zoogdieren. Het taboe komt voort uit de visie die de Lele hebben op de ordening van de wereld.

Het schudden van de hand van een vrouw is voor veel strenggelovige moslimmannen taboe. Ze geloven dat mannen geen vrouwen mogen aanraken. Dit taboe komt voort uit een godsdienst, in dit geval de islam. Voor Nederlanders is het taboe om te weigeren om iemand een hand te geven bij een begroeting. Dat wordt vaak als onfatsoenlijk en beledigend ervaren. Als een man een vrouw geen hand wil geven bij een begroeting zoals in deze tekst, wordt dat ook nog als discriminerend opgevat. Het taboe komt voort uit wat men fatsoenlijk vindt.

2. Een voorbeeld is de verkoop en het nuttigen van alcoholica. In bepaalde landen is dat geheel en al verboden, bijvoorbeeld vanwege godsdienstige leefregels. Dat komt ondermeer voor de dag als een supermarkt die tot dusver door een Nederlander is gerund, wordt overgenomen door iemand die vanwege zijn geloofsovertuiging geen bier, wijn en andere alcoholhoudende dranken wil verkopen. Die vind je niet meer in de schappen terug. Ook op gebied van voedsel, kunstuitingen en kleding bestaan er taboes die te maken hebben met een bepaalde geloofsovertuiging. Taboes op bepaalde voedingswaren komen vaak voort uit het onderscheid tussen reinheid en onreinheid. Dat onderscheid wordt ook gemaakt bij dieren die niet gegeten worden. Voor moslims zijn honden bijvoorbeeld onrein. Informatie over taboes en andere godsdienstige leefregels zijn ondermeer te vinden in het boek *De Wereld van de religies* (zie Bronnen en links verderop).

Taboes zijn niet voor altijd

Dit werkblad laat zien dat taboes niet eeuwig meegaan. Taboes worden doorbroken en weer andere zaken worden taboe.



1. Tekst 1: Het eten van vlees op vrijdag. Dit taboe geldt voor rooms-katholieken want vrijdag is een dag van rouw. Het is een taboe omwille van een godsdienst of visie op de wereldorde

Tekst 2: Het zich in het openbaar naakt vertonen, in dit geval in een tv-uitzending. Dit taboe geldt voor iedereen. Het is een taboe omwille van fatsoen.

Tekst 3: Openlijk praten over aids. Het taboe geldt voor de inwoners van Zuid-Afrika. Het taboe bestaat omwille van fatsoen en seksuele moraal. Waarschijnlijk bestaat het taboe ook omdat het onderwerp bij sommige mensen afweer oproept, dus een sterke emotionele lading heeft.

2. Een stelopdracht tot slot.

U kunt ook leerlingen laten vragen of iets dat nu taboe was, dat vroeger niet was. Ze kunnen dan vertellen of het taboe er had moeten komen of niet en waarom.

Bronnen

- P. Balta e.a.: *De wereld van de religies*, Uitgeverij Zwijsen, Tilburg, 1993;
- A. Bosboom en A. Ploeg: *Stille Zuidzee*, Koninklijk Instituut voor de tropen, Novib en NCOS, Den Haag, 1992
- *Imam geeft Verdonk geen hand*, in: NRC Handelsblad van 22 november 2004.

Meer informatie op internet:

<http://dictionary.reference.com/browse/taboo>
Uitleg van de herkomst van het woord taboe (Engelstalig)

<http://www.awf.org/wildlives/178>
Informatie van de African Wildlife Foundation over pangolins (Engelstalig);

<http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/38786354/#>
Info en video over Hoepla en Phil Bloom

<http://www.africadream.nl/nelsonmandela.html>
Informatie over Nelson Mandela

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Taboe>
Uitleg van het begrip taboe volgens de internet encyclopedie Wikipedia

<http://www.tahiti-tourisme.fr/articles.php?id=701>
Wie zijn de Polynesiërs?

http://www.bertsgeschiedenis.nl/nieuwe%20geschiedenis/18e%20eeuw/james_cook.htm
Uitgebreide informatie over James Cook